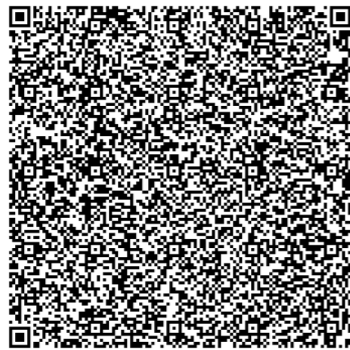

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat.

Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból* III. kötete.

A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

ISBN 978-617-7404-27-8

9 786177 404278

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

SZERKESZTETTE:
MÁRKU ANITA ÉS TÓTH ENIKŐ

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

UNGVÁR, 2017

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІМ. АНТОНІЯ ГОДИНКИ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA
HODINKA ANTAL NYELVÉSZETI KUTATÓKÖZPONT

TÖBBNYELVŰSÉG, REGIONALITÁS, NYELVOKTATÁS

Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti
Kutatóközpont kutatásaiból III.

Szerkesztette:

Márku Anita és Tóth Enikő

„RIK-U”
Ungvár, 2017

БК 81.1
УДК 81'27

Az a tanulmánykötet, melyet a kezében tart az Olvasó, azokból a kutatási eredményekből mutat be ízelítőt, melyekkel a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont munkatársai jelenleg foglalkoznak. A kötetben helyet kaptak velünk szorosán együttműködő kollégák írásai is, akik egykori vendégkutatóként vagy a főiskola, a Filológiai Tanszék oktató-kutatójaként Kárpátalján végeztek/végeznek nyelvészeti vonatkozású kutatásokat. Jelen kötet a 2015-ben indult sorozat, a Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III. kötete. A gyűjteményben szereplő tanulmányok gerincét a többnyelvűség, a regionalitás és a nyelvoktatás egymásra épülő egysége, *egyensúly*a alkotja: a kutatások a nyelvhasználat, az identitás, az oktatás, a nyelvoktatás, a nyelvi jogok, a kárpátaljai etnikai és nyelvi sokszínűség történeti és jelenlegi kérdéseit boncolgatják.

A kötet megjelenését támogatta:

Borítóterv: Márku Anita

A borítón ifj. Hidi Endre *Egyensúly* c. land art alkotása látható

Lektorálta:

Dr. habil. Bartha Csilla,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

Dr. Beregszászi Anikó,

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Dr. Hámori Ágnes,

MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont

ISBN 978-617-7404-27-8

© A szerzők, 2017
© A szerkesztő, 2017

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

I. Többynnyelvűség

Csernicskó István: <i>Nyelv, gazdaság, társadalom. Globális nyelvek Kárpátalja magyarok lakta végeinek nyelvi tájképében</i>	13
--	----

Tóth Enikő: <i>A 2012-es nyelvtörvény adta jogok és lehetőségek gyakorlati megvalósulása Kárpátalja Beregszászi járásának önkormányzati hivatalaiban</i>	45
--	----

Karmacsi Zoltán: <i>A nyelvi tájkép változásának egy aspektusa</i>	54
--	----

Szakál Imre: <i>„... rendeletek szóról-szóra lefordítassanak...” Hivatali nyelvhasználat Beregszászban 1919–1920-ban</i>	61
--	----

Lechner Ilona: <i>A relevanciaelmélet érvényesülése fordítás során európai uniós szövegeket vizsgálva</i>	73
---	----

Товт Михайло – Черничко Степан: <i>Нові засади мовного регулювання в Україні у дзеркалі конституційно-правового аналізу національного законодавства та міжнародних зобов'язань України</i>	84
--	----

Пилипенко Гліб: <i>Українська мова закарпатських угорців</i>	100
--	-----

Черничко Степан: <i>Русинська – мова або діалект? Освітлення проблеми на основі понять соціолінгвістики</i>	108
---	-----

II. Regionalitás

Hires-László Kornélia: <i>Etnikai kategóriák a beregszásziak mindennapi diskurzusaiban</i>	121
--	-----

Márku Anita: <i>A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználat: identitás és digitális identitás</i>	137
--	-----

Lengyel Zsolt: <i>Lexikai szomszédossági viszonyok kárpátaljai és magyarországi 10–14 évesek körében</i>	153
--	-----

Bárány Erzsébet: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben</i>	172
--	-----

Gazdag Vilmos: <i>Nyelvi interferencia a kárpátaljai magyar irodalmi művekben</i>	178
---	-----

III. Nyelvoktatás

Husztai Ilona: <i>A tanárok nyelvtudásszintjének szerepe az angoloktatásban a kárpátaljai magyar iskolákban</i>	189
---	-----

Máté Réka: <i>Tizenegyedik osztályos tanulók idegennyelv-tudásának vizsgálata (kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák példája alapján)</i>	203
Dudics Lakatos Katalin: <i>Az iskolatípus és a nyelvjárási attitűd</i>	213
Черничко Степан: <i>Дискриминация учащихся школ Украины с венгерским языком обучения</i>	223
A kötet szerzői	234

Máté Réka

Tizenegyedik osztályos tanulók idegennyelv-tudásának vizsgálata (kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák példája alapján)¹

A 11. osztályt sokan csak „problémás korosztályként” emlegetik, hisz ez az az év, amely a legtöbb nehézséget és kihívást tartogatja a tanulók számára. Ám bármilyen hivatást is válasszanak a jövőben, az idegen nyelvek ismeretének fontossága megkérdőjelezhetetlen. A kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák idegennyelv-oktatása számos problémát hordoz magában, az alacsony óraszámától kezdve a magas csoportlétszámon át a tankönyvhiányig. Jelen kutatás célja, hogy ezt a problematikát közelebbről bemutató vizsgálatot végezzen, hogy a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák 11. osztályos tanulóit milyen szintű idegennyelv-tudással rendelkeznek. Különböző feladattípusokon keresztül kívánjuk bemutatni, melyek a tanulók nyelvtudásának erősségei és gyenge pontjai, s a tanulmány végén megfogalmazzuk, hogyan lehetne orvosolni a felmerülő problémákat.

Kulcsszavak: Kárpátalja, angol, idegen nyelv, szint-felmérés

11th form is often referred as the „problematic age” because this is the most difficult and challenging year of their studies. However, nowadays learning English is inevitable, due to its primary role in education and in building a future career. Transcarpathian schools with Hungarian language of instruction have many problems as regards to foreign language teaching: from the low number of lessons to the lack of proper textbooks. This study seeks to investigate this problematic field, examining the level of the English language proficiency in the 11th form of Transcarpathian Hungarian schools. The strengths and weaknesses of the participants’ knowledge were examined by different tasks. In the end of the paper, after drawing the conclusions, some possible solutions are given to the reader.

Keywords: Transcarpathia, English, foreign language, efficiency testing

1. Bevezetés

Az idegen nyelvek ismerete, illetve tanulásának fontossága megkérdőjelezhetetlen a 21. század elején, hisz napjainkban ez a felsőoktatásba való felvételnek, a diploma megszerzésének és sok esetben a későbbiekben való boldogulásnak is elengedhetetlen feltétele. Nincs ez másként Kárpátalján sem, ahol az idegennyelv-tanítás hosszú évtizedekre tekint vissza, azonban az ezzel kapcsolatos tudományos kutatások új keletűek. A kárpátaljai idegennyelv-oktatás az elmúlt években számos problémát hordozott magában, melyek mára fokozatosan megoldódni látszanak. Ilyen nehézség volt többek között az egységes tankönyv vagy a szakképzett tanerő hiánya (Husztai 2014). A kárpátaljai magyar kutatókat évek óta foglalkoztatja ennek a problematikának a részletes és átfogó feltérképezése, illetve a megfelelő megoldások megtalálása, valamint a tanulók készségeinek szakszerű felmérése.

A 11. osztály sok tekintetben a legnehezebb középiskolai év, mely rengeteg kihívással jár, megmérettetések sorozatát hordozza magában. Ezt az évfolyamot sokan egyszerűen csak a „problémás korosztálynak” nevezik. Ez az állítás részben igaz is, hiszen ők azok a tanulók, akiknek egy-két éven belül nagy próbatételeken kell majd átesniük. Az érettségi előtt álló tanulóknak ma már számtalan továbbtanulási lehetőség kínálkozik határon innen és túl. Ám bármilyen szakirányt is válasszanak a jövőben, az idegen nyelvek ismerete számos tekintetben segítheti hozzá a tanulókat a jövőbeli terveik megvalósításához. Rendkívül

¹ A kutatás a Márton Áron Kutatói Szakkollégiumi Program keretében készült, 2015. szeptember 1 – 2016. június 30. között az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Balassi Intézet támogatásával.

fontos tehát, hogy ezen korosztály tanulóival célirányosan foglalkozzunk, s ennek érdekében elengedhetetlen nyelvtudásuk feltérképezése.

2. Szakirodalmi áttekintés

A kárpátaljai magyar középiskolások verbális repertoárját ún. „három megközelítésből” vizsgálhatjuk. Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy azok számára, akiknek magyar az anyanyelvük ez lesz az első nyelv is, mivel ezt tanulták meg életükben először. Az ukrán, mint az állam hivatalos nyelve a második nyelv szerepét tölti be, hisz amellet, hogy kötelező jelleggel tanulják az iskolában, ezzel a nyelvvel találkoznak leggyakrabban környezetükben, persze anyanyelvükön kívül (Husztai 2014b). Ebből kifolyólag a célcsoport számára már a harmadik nyelvet jelenti, s ezt a szakirodalom főként idegen nyelvként említi. Gyakorta használatos a „cél nyelv” terminus is, mely arra a nyelvre vonatkozik, melynek elsajátítását a tanuló célul tűzi ki. Ez egyaránt vonatkozhat az angolra, franciára, akár az ukránra vagy bármely más nyelvre (Ellis 1997).

Az idegennyelv-tudás felmérésére szolgáló kutatások nem újkeletűek, a szakirodalom beható vizsgálásával számos hasonló jellegű kutatással találkozhatunk. Józsa Krisztián és Nikolov Marianne 2005-ben megjelent tanulmányában általános- és középiskolás tanulók idegen nyelvi készségeit vizsgálták, angol és német nyelvből. Szintfelmérő tesztek formájában három nyelvi készség fejlettségét (hallott szöveg értése, olvasott szöveg értése és íráskészség) mérték fel, s a tesztekhez egy írásbeli kérdőív is tartozott. Ez a tanulók családi hátterét, az általuk tanult idegen nyelvből kapott év végi osztályzatokat, a heti óraszámot, a nyelvtanulás éveinek számát, a nyelvtanulással kapcsolatos terveket és a nyelvtanuláshoz kapcsolódó iskolán kívüli tevékenységeket kívánta feltárni. A vizsgálat eredményeiből kitűnik, hogy az angolt tanulók felülmúlták németes társaikat mind a három mért készség esetén, továbbá számottevő különbségek találhatók az egyes csoportok és az iskolák között is. A tanulók teljesítményét számos változó alakította. Egyeseket képes az iskola is befolyásolni, másokat pedig nem. A tanórai gyakorlatok tekintetében úgy tűnt, az angolos tanulók jobb minőségű nyelvtanulásban részesülnek. Az angol nyelvet tanuló diákok magasabb célokat tűztek ki maguknak (Józsa–Nikolov 2005).

2005-ben ment végbe a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet országos nyelvtudás-felmérése. A vizsgálat során Magyarország 15–44 év közötti lakosságának nyelvtudását vizsgálták. A reprezentatív kutatás során strukturált kérdőívvel és szintfelmérő tesztekkel gyűjtöttek kvantitatív adatokat az ország lakosságának idegen nyelvi ismereteiről, nyelvi attitűdjeiről, hátteréről. A kutatás eredményei kimutatták, hogy Magyarország lakosságának csak igen csekély hányada felel meg az Európa Tanács célkitűzésnek, hogy minden uniós állampolgár legalább két idegen nyelvet beszéljen az anyanyelvén kívül. Igen magas az idegen nyelveket nem beszélők aránya (45%). Szélesebb körben használható (legalább B1-es idegennyelv-tudást) a vizsgált csoport 25%-a mondhat magáénak. További 30% azok aránya, akiknek a nyelvtudása eléri az Európa Tanács által támogatott Közös Európai Nyelvi Referenciakeret (CEF) skáláján az alacsony A1 vagy A2-es tudásszintek valamelyikét (Medián–Szénay 2005).

Az alábbiakban a legfontosabb eddig megjelent kárpátaljai vonatkozású, nyelvtudás szintfelmérő kutatásokat kívánjuk röviden vázolni.

A kárpátaljai magyar idegennyelv-oktatással kapcsolatos első nagyszabású nyelvpedagógiai kutatást 2004-ben végezték a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kutatói: Fábián Márta, Huszti Ilona és Lizák Katalin. A kutatás eredményeit összegző tanulmány 2005-ben a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség által megjelentetett *Közoktatás* című szaklapban jelent meg.

A kutatók célja az volt, hogy feltérképezzék a régió magyar iskoláiban folyó angoloktatás helyzetét. A kutatók különböző kérdéskörökből álló kérdőívet állítottak össze, melyben többek között az iskolák tankönyvellátottságáról, az órákon használt gyakorlattípusokról érdeklődtek. Külön kérdeztek rá a tanárok véleményére a tanítási anyagról valamint azokra a problémákra, melyekkel nap mint nap szembesülnek munkájuk során.

Fábián Márta, Huszti Ilona és Lizák Katalin megfogalmazták meg a kárpátaljai magyar iskolákban folyó angoltanítás problematikáját és a lehetséges megoldásokat is.

„Többen említették nehézségként a kevés óraszámot. Összehasonlításképpen, az alsó tagozatban mindösszesen heti egy órában kellett tanítani az angolt, míg a középiskolában heti 2x45 percben. Az óraszámok terén tehát nem volt túl biztató a helyzet.” (Fábián–Huszti–Lizák 2005).

A második nagyszabású nyelvpedagógiai kutatásra 2006-ban került sor, mely szintén a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kutatóinak nevéhez fűződik: Bárány Erzsébet, Fábián Márta és Huszti Ilona (Bárányné–Fábián–Huszti 2007). A longitudinális kutatás első szakaszában a kutatás véghezvívői betekintést kívántak nyerni a magyar iskolákban folyó angol- és ukrántanítás milyenségébe. Az addigi tapasztalat a magyar iskolák tanulóinak nyelvtudását illetően az volt, hogy általában véve jobb eredményeket értek el idegen nyelvből mint ukránból. Viszont mivel a gyerekek Ukrajna állampolgárai, s ennek az országnak a területén élnek, valószínűleg gyakrabban találkoznak az államnyelvvél, mint például az angollal. Ez a paradoxonként ható helyzet tehát számos megválaszolandó kérdést vont maga után. Valóban jobban ismerik a gyerekek az angolt, mint az ukránt? Mik a legfőbb különbségek a kisebbségi magyar iskolák ukrán- illetve angoloktatása között? Mik okozhatják ezeket a különbségeket?

Első körben 76 nyolc éves, azaz harmadik osztályos beregszászi magyar gyermek töltötte ki a kutatók által összeállított nyelvtudásszint-felmérő tesztet. A tesztek elvégzése után következett a kutatás tanár alanyainak interjúvolása. Öt nő és egy férfi angoltanár, illetve négy ukrántanárnő adott választ kérdéseikre. Tankönyvelemzést végeztek, megvizsgálva és összehasonlítva a használatban lévő angol és ukrán tankönyveket. Arra kívántak választ kapni, mennyire összpontosítanak a tankönyvek a kommunikáció tanítására, illetve a tankönyvek tartalma vajon magyarázatot jelenthet-e a két nyelv oktatása és a gyerekek nyelvtudása közötti különbségekre. Megvizsgálták a Nemzeti idegennyelv-tantervet és a magyar iskolák számára készült ukrán tanmenetet is, mivel arról is szerettek volna meggyőződni, hogy azok megfelelnek-e a modern nyelvoktatás követelményeinek, és mennyire összpontosítanak a négy nyelvi készség tanítására.

Amint az eredményekből kitűnik, ezek az adatok nem támasztják alá a kutatók eredeti hipotézisét, miszerint a tanulók jobb eredményt érnek el angolból, mint ukránból. Szemmel láthatóan mindegyik nyelvi készségben, ukrán nyelvből jobb eredmények születtek, mint angolból. Egyedüli kivételnek a beszédkészség számít. A nyelvtanulásnak ebben a

szakaszában a beregszászi magyar tannyelvű iskolák harmadik osztályaiban tanuló gyerekek, ha nem is jelentős mértékben, de az államnyelvet jobban sajátították el, mint az angolt.

Míg ukrán nyelvből a produktív készségek bizonyultak fejlettebbnek, addig angolból nem lehet hasonló párhuzamot vonni a készségek között. Mindkét nyelvből az olvasott szöveg értéke bizonyult a leggyengébbnek, s írásból születtek a legjobb eredmények. A beszédértés mutatói magasabbak ukránból, mint angolból, de ez a különbség nem jelentős. Viszont a tanulók kisebb-nagyobb mértékben, de óhatatlanul érintkeznek az államnyelvel a mindennapokban, míg az angollal nem.

A GeneZYS 2015 ifjúságszociológiai kutatás keretein belül – egyéb szociológiai tényezők mellett – a fiatalok nyelvismeretéről és nyelvhasználatáról is gyűjtöttek adatokat. A kutatás ugyan nem fedi le teljes mértékben az általunk megjelölt korcsoportot, de az eredmények szemléletessége miatt mindenképp érdemes megemlítenünk. A felmérés szerint az idegen nyelvek tekintetében Kárpátalján a 15–29 év közötti korosztályban ezen nyelvek közül az angol esetében a legjobbak a fiatalok képességei, azonban itt sem beszélhetünk aktív nyelvi kompetenciákról, ugyanis csak értik, de nem beszélik az angol nyelvet a kárpátaljai fiatalok. Az egyéb idegen nyelvek esetében még alacsonyabb szintű a nyelvtudás (Ferenc–Kovály 2016).

3. Az idegennyelv-oktatás helyzete Kárpátalján: képzés és tankönyvi helyzet

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának 2001. évi rendeletét megelőzően 5. osztálytól kezdődött az idegennyelv-oktatás az általános- és középiskolákban. Hat éves kortól csak néhány szakosított iskolában oktatták az angol nyelvet (az egyetlen ilyen jellegű, magyar tannyelvű intézmény a Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola volt, ahol 1982-ben megszűnt az angol nyelv emelt óraszámú való oktatása). Mivel a határ menti övezetben fokozott igény van a keleti és nyugati nyelveket egyaránt jól beszélő személyekre, ezért a minisztériumi döntést régióink iskoláiban örömmel fogadták. Azonban a változás sosem egyszerű, így számos probléma adódott, melyek sürgős orvoslásra szorultak. 2001 szeptemberére nemcsak, hogy nem készült egységes tankönyv a második osztály számára, de a következő tanévben sem tudták elegendő mennyiségben eljuttatni az elkészült könyveket az iskolákba. A másik égető probléma a megfelelő képesítéssel rendelkező tanárok hiánya volt. Ezen kívül a javasolt óraszám sem volt egységes. Szintén a második osztályban, a heti óraszám mindössze egy volt, amit bár az igazgatóság az iskolai komponensből „kibővíthetett” kettőre, de ezt az órát a magyar nyelv oktatására különítették el. Több tanár is jelezte, hogy ez az óramennyiség közel sem elegendő egy idegen nyelv eredményes elsajátításához (Fábián–Husztli–Lizák 2005).

Ezen problémák megoldása korántsem bizonyult egyszerűnek. Az 1990-es években óriási angoltanárihiány volt tapasztalható. A szovjet-magyar határ megnyitását követően a szaktanárok jobb megélhetés reményében tömegesen vándoroltak ki Magyarországra (Husztli 2005). A szakképzett tanerő-hiány pótlásában jelentős szerepet töltött be a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. A 2003/2004-es tanévben a Beregszászi járás területén a magyar tannyelvű iskolákban 43 tanár közül 18 végzett a Rákóczi-főiskolán, 17 az Ungvári Nemzeti Egyetemen, kettő más tanintézményben, és öten nem rendelkeztek szakképzéssel (Husztli 2014a).

A tankönyvek tekintetében is elkeserítő volt a helyzet. Az Oktatási Minisztérium két tankönyvet biztosított ingyenesen, ám ezek közül az egyik közel sem felelt meg a modern

nyelvtanítás alapvető követelményeinek. A tanárok a tankönyvhiányt különböző angol és magyar kiadók könyveivel és azok fénymásolataival igyekeztek pótolni. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nyelvészeti tanszékén 2004-ben készült egy angol nyelvkönyv a magyar iskolák második osztálya számára (Hires–Fábián 2004). Egy ehhez hasonló, a magyar iskolák számára összeállított tankönyvsorozat megoldást jelenthetne erre a problémára (Husztai 2014a).

A kárpátaljai magyar iskolákban az angoltanítás nagy létszámú osztályokban folyik. Ez azt jelenti, hogy csak 28-as létszámnál osztható két csoportra az osztály. Amelyik osztály tanulói létszáma nem haladja meg a 27-et, az nem bomlik csoportokra. Ez magas létszámú heterogén osztályok létrejöttét eredményezi. Ilyen csoportokban a munka azonban messze nem olyan hatékony, hisz vajmi kevés idő jut a tanulókkal való külön foglalkozásra (Husztai 2005).

A 11. osztályban a heti óraszám jelenleg három, mely a legtöbb esetben meglehetősen kevésnek bizonyul. Az idegen nyelvek hatékony oktatásához nagyban hozzájárulna, ha az iskolák rendelkeznének nyelvi laborokkal, ha a diákok rendszeresen használhatnának oktatató szoftvereket, ám az intézmények túlnyomó többségében ehhez nem adták a megfelelő körülmények.

Tankönyvek tekintetében különböző, a kerettantervhez igazodó kiadványok használatosak, s természetesen megvannak a maguk erősségeik s gyengeségeik. A leggyakrabban használt hazai kiadású tankönyvek között megemlítendő Plahotnik és Martinova *English 11* című, 1999-es kiadású tankönyve (Plahotnik–Martinova 1999), mely sok tekintetben számít elavultnak, a 2011-es kiadású, míg O. Karpiuk tollából származó tankönyv (Karpiuk 2011) már hatékonyabban reflektál a fiatalok érdeklődési körére, nagy hangsúlyt fektet a szókincs bővítésére és a szövegértésre. A könyvhöz hanganyag is társul.

A 2015/2016-os tanévben a tanulóknak kötelező jelleggel kellett intézményi, úgynevezett belső érettségi vizsgát tenniük angol nyelvből. A vizsga írásban zajlik, a végzős diákok egy egységes, három részből álló tesztet kapnak kézhez, melyben a szövegértési nyelvhasználattal kapcsolatos feladatokon kívül egy alkotó feladat, fogalmazás található.

4. Az idegennyelv-oktatás hatékonyságvizsgálata kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák 11. osztályos tanulóinak körében

4.1. A kutatásról

Jelen kutatás célja a 10–11. osztályos tanulók idegennyelv-tudásának feltérképezése szint-felmérő tesztek segítségével, kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák keretein belül. Az alábbiakban vázolt felmérés egyfajta bevezető a téma átfogóbb vizsgálatába, mely problémafeltárásként szolgál és természetesen egyéb kutatások követik majd.

A vizsgálat során számos kérdésre keressük a választ. Elsősorban arra, hogy a célcsoportban megjelölt tanulók milyen eredményekkel képesek teljesíteni egy számukra újszerű, a megszokottól talán kissé eltérő, nem kifejezetten az aktuálisan tanult témákra épülő feladatsort. Mivel a témával kapcsolatos szakirodalom tanulmányozása során egyértelműen kitűnik, hogy a régióban az idegennyelv-oktatás problémás területnek számít, vélhetően ez majd az eredményekben is megmutatkozik majd.

A kapott információ összesítése után hasznos idegennyelv-pedagógiai következtetéseket vonhatunk le arról, hogy melyek azok a területek, ahol a tanulók tudása a legtöbb

hiányosságot mutatja. A hibák felismerése azonban magában nem elegendő, azok mihamarabbi korrigálásának módjára is szükséges javaslatokat megfogalmazni.

4.2. A kutatás módszerei

A tesztek összeállítása előtt fényt kell derítenünk arra, mi az a tudásanyag, mellyel a tanulóknak rendelkeznie kellene.

A tudásszint felméréséhez felmérő tesztek használtunk, ugyanis az önbevalláson túl ily módon számszerűsíthető adatokat kaphatunk a tanulók teljesítményéről. A szintfelmérő teszt nyelvhasználati, valamint hallott és írott szöveg értésére vonatkozó feladatokat tartalmaz. Eddigi tapasztalataink során sok tanulónak gondot okoznak a szövegértési feladatok, ez különösképp az írott szövegeknél mutatkozik meg. Hipotézisünk szerint várhatóan itt születnek majd a leggyengébb eredmények. A tesztek javítása során megmutatkozik majd, melyek a tanulók által leggyakrabban elkövetett, esetlegesen visszatérő hibák, mely feladattípusok voltak a „legsikeresebbek”, s melyek során születtek a leggyengébb eredmények.

4.3. A kutatás résztvevői

A vizsgálatot kárpátaljai, azon belül is a beregszászi járásban található magyar tannyelvű középiskolák 10–11. osztályos tanulói körében végeztük. Az alanyok kiválasztásának elsődleges szempontja ebből kifolyólag az iskola tannyelve és a tanulók életkora, nemtől, társadalmi és szociális háttértől függetlenül. A felmérést két beregszászi járási intézményben végeztük el, három osztályban. Ezek az intézmények egyfajta „mikrovizsgálat” színteréül szolgáltak. Mindkét iskolában angolt tanítanak idegen nyelvként. A résztvevők létszáma 47 tanuló, 16 fiú és 31 lány.

4.4. Milyen szintű nyelvtudással kell(ene) rendelkeznie egy 11. osztályos tanulónak

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma a Közös Európai Referenciakeretben (Common European Framework of Reference²) megjelölt B1 (középiskolák) és B2 (azon intézmények, ahol az angol nyelvet emelt óraszámú tanítják) szinteket határozta meg.³

- Hallás utáni értés szempontjából a B1 szinten a tanuló megérti a világos, mindennapi beszéd lényegét, ha olyan témákról esik szó, mint a munka, a tanulás, a szabadidő stb. Kiszűri a lényeget azokból a rádió- és tévéadásokból, amelyek aktuális eseményekről, érdeklődési körének megfelelő témákról szólnak, ha eléggé lassan és tagoltan beszélnek. Ami az olvasást illeti, megérti a köznyelven megírt szövegeket, magánlevélben megérti az események, érzelmek vagy kívánságok leírását.
- B2 szinten a hallás utáni értést illetően a tanulónak képesnek kell lennie megérteni a hosszabb beszédeket és előadásokat, követni bonyolultabb érveléseket is, amennyiben a téma számomra eléggé ismert. Megérti a híreket és az aktuális eseményekről szóló műsorokat a tévében. Többnyire megérti azokat a filmeket, melyekben a szereplők köznyelven szólalnak meg.

Mindkét iskolában a *New Opportunities Intermediate* tankönyveket használják (Harris, Mower & Sikorzynska 2005). A tankönyv színes, áttekinthető, jól illusztrált, a benne vázolt témák sok tekintetben reflektálnak valós élethelyzetekre, ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy egyes témák (főként a számítástechnikával kapcsolatosak) a mai gyerekek

² http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf.

³ <http://www.dpa2016.com.ua/Content/DPA2016.pdf>.

számára elavultnak számíthatnak, tekintvén arra, hogy a könyvet 2005-ben adták ki, s azóta már számos technikai eszköz vált idejemenyűttá. A tankönyvhöz hanganyag, munkafüzet és egy egynyelvű mini-szótár társul. A könyv tíz fejezete változatos témaköröket taglal, sokszínű feladatokat tartalmaz. Minden fejezetben találunk külön részeket a kommunikációs készség fejlesztésére, tehát elmondhatjuk, hogy a tankönyv maga nagyban fókuszál ennek a kompetenciának a fejlesztésére. A könyv szerzői különös figyelmet fordítottak a szókincs bővítésére, minden témakörben találhatunk szöszedeteket, melyek az alapvető kulcsszavakat tartalmazzák. Az intézmények tanárai (más oktatási segédanyagok mellett) rendszeresen használják a tankönyveket és a hozzájuk társuló munkafüzetet, valamint a könyvcsoomaghoz tartozó hanganyagot is.

4.5. A kutatás menete

A szintfelmérést 2016 márciusában végeztük. A kutatás során végzett tudásszint-felmérést úgy kell elképzelni, mint egy írásbeli nyelvvizsgát. Az elvégzendő teszt három részből állt: olvasás, nyelvhasználat és hallás utáni értés. A tanulóknak 60 perc állt a rendelkezésükre a feladatok elvégzésére.

A tesztek értékelési szempontjai a következők voltak:

- 40% alatti teljesítmény – hiányos nyelvi alapokra utal;
- 40–50% – A2 vagy ahhoz közelítő tudásszintet jelez;
- 50–60% – a tudásszint eléri a B1 szintet;
- 60% felett – a tanuló tudása a B2 szint felé közelít.

4.6. A kutatás eredményei

A felmérés soron következő fázisában a tesztek javítására és az eredmények összegzésére került sor. A tanulók átlagteljesítménye 44,4 %. Ha a teszt különböző részeire tekintünk, az átlageredmények a következőképp alakultak:

- Olvasás – 30%;
- Hallás utáni értés – 42%;
- Nyelvhasználat – 45%.

Az összesített eredmények alapján 22 tanuló (a tanulók 47 %-a) teljesített 40% alatt. 40–50% között – 20 tanuló (42%), 50–60% között – 0 tanuló, 60% felett – 5 tanuló (11 %), míg a 80% feletti eredmények száma mindössze 3 volt.

Amint azt az eredményekből láthatjuk, a tanulók átlagteljesítménye messze elmarad a felénk támasztott elvárásoktól. A tanulók kis híján fele nem rendelkezik megfelelő idegen nyelvi alapokkal. Ahhoz, hogy ennek az igencsak gyenge eredménynek az okát kideríthesük, további kutatások szükségeltetnek, melyek során a tanulók angol nyelv iránti motivációját, nyelvi attitűdjeit, tanulási módszereit is meg kellene vizsgálni. Ebből kifolyólag ezt a felmérést egyfajta kiindulópontnak tekinthetjük, melyet számos más területre terjeszthetünk ki a jövőben.

A három feladattípus közül az olvasás részben születtek a leggyengébb eredmények, bár a különbség nem különösebben számottevő. Hipotézisünk, miszerint a feladatsor ezen részében mutathatók majd ki a leggyengébb eredmények, beigazolódni látszik. Az olvasás alapvetően a receptív készségek közé tartozik, ám tekinthetünk rá úgy, mint egy interaktív folyamatra, mely a dekódoláson át a megértésen keresztül a szöveg teljes körű értelmezésig terjed (Bárdos 2000). Bárdos Jenő *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és*

gyakorlata c. könyvében Krashenre hivatkozik, aki szerint csak az önkéntes, kötetlen olvasásnak (Free Voluntary Reading) van igazán értelme, de csak akkor, ha ez egy huzamos ideig tartó folyamat. Krashen szerint ezáltal javítható a szövegértés színvonala, bővül a szókincs, s annak helyes és célszerű felhasználása is lehetővé válik, pontosabb lesz a helyesírás, a nyelvtani korrektség (Krashen 1993). Bárdos 1995-ös tanulmányában egyetért ugyan mindezekkel, de hangsúlyozza, hogy a kötetlen szabadolvasás magában nem elegendő, a tanár tudatos tanítására is ugyanúgy szükség van (Bárdos 1995). Az olvasáskészség és a szövegértés fejlesztésének feladata tehát a tanárra is hárul. Az olvasás készségének fejlesztése érdekében szem előtt kell tartanunk néhány fontos irányelvet. Hangsúlyt kell fektetni a produktív típusú olvasási feladatok végzésére (pl. rövid összefoglaló készítése). Megfelelő olvasási stratégiákat kell kialakítani. Nevelni kell a diákokat a megfelelő szótárhasználatra is és meg kell tanulniuk használni aktív és passzív szókincset (Major 2008).

A második, nyelvhasználattal foglalkozó részben valamivel pozitívabb eredmények születtek. Hipotézisünk szerint ez arra vezethető vissza, hogy a tanulók által használt tankönyv és a hozzá tartozó munkafüzet is nagy mértékben fókuszál a nyelvtanra s a nyelvhelyességi feladatok is szép számban jelennek meg benne. A jobb eredmények elérése érdekében viszont nagy hangsúlyt kellene fektetni a szókincs bővítésére és az igevonzatok megtanítására. A tanulók túlnyomó többsége nem tudott különbséget tenni az egymástól jelentésben mindössze árnyalatnyi, nyelvhelyességi szempontból mégis számottevő különbséget hordozó szavak között. A leggyakoribb hibák között úgyszintén jelen volt az igék vonzatainak helytelen megjelölése.

A legjobb eredmények a hallás utáni értésnél születtek, bár messze nem lehetünk megelégedve ezekkel sem. A tanulók sok helyzetben kerülnek kapcsolatba az angol nyelvvel, s gyakran használják tudásukat zeneszámok, filmek megértésére is (Sütő 2014). A tanár szerepe azonban itt sem elhanyagolható. Nagy hangsúlyt kell fektetni a megfelelő feladatmegoldó stratégiák kialakítására (pl. első alkalommal csak hallgatjuk a hanganyagot, s csak a második alkalommal írunk a válaszlapra). Fontos a különböző célú hallottszöveg-értési készségek fejlesztése (Major 2008). Emellett meg kell tanítani a diákokat arra, miként fordítsák javukra s nyelvtanulásuk hasznára azokat az audiovizuális eszközöket, melyeket eddig nem feltétlenül használtak nyelvtanulás céljából (mobiltelefon, számítógép, televízió stb.).

5. Összegzés

Ahogy az a szakirodalom is több helyen alátámasztja, a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolák idegennyelv-oktatása számos problémát hordoz magában. A tankönyvhiány, a nem megfelelő infrastruktúra, a magas osztálylétszám mind-mind megnehezítik a hatékony nyelvoktatást.

Jelen kutatásban arra szerettünk volna rávilágítani, melyek azok a területek, ahol a kárpátaljai magyar tannyelvű intézmények 11. osztályos tanulóinak idegennyelv-tudása több tekintetben is hiányosságokat mutat. A kutatás eredményeiből kiderült, hogy a tanulók túlnyomó részének problémát okoznak a szövegértési feladatok, ám a feladatsor többi részében született eredmények is arra utalnak, hogy a tanulók nyelvtudása elmarad a felénk támasztott elvárásoktól.

A tanároknak óriási felelősségük van abban, hogy diákjaik hogyan teljesítenek majd az érettségi vizsgákon, de ami ennél is fontosabb, használható tudást kell átadni tanulóiknak, mely nem csak egy feladatsor kitűnő eredménnyel való teljesítésében merül ki, de

kommunikatív kompetenciájukat is fejleszti, s ezáltal a tanult nyelveket az osztálytermen kívül is használni tudják. Elkerülhetetlen, hogy közhellyel éljünk, de megfelelően megalapozott tudás hiányában a végső megmérettetés nehezen, s csak gyenge eredményekkel teljesíthető. Rendszeres, következetes tanulással, a megfelelő feladat-megoldási stratégiák elsajátításával érhetünk el számottevő sikereket.

Ez a felmérés tehát csak a kezdete mindannak a kutatómunkának, mely még előttünk áll a téma részletes kidolgozásában. A munkánk legfontosabb távlati céljaként pedig a tanároknak való érdemi segítségnyújtást tűzzük ki.

Irodalom

- Bárány Erzsébet – Fábián Márta – Huszti Ilona 2007. Angol- és ukrántanítás a beregszászi magyar iskolák harmadik osztályában. *Acta Beregsasiensis* 6/1: 121–135.
- Bárányné Komári Erzsébet – Fábián Márta – Huszti Ilona 2010. Fifth graders' receptive skills in English and Ukrainian errors. *Acta Beregsasiensis* 9/2: 153–162.
- Bárdos Jenő 2000. *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bárdos Jenő 1995. Az olvasás hatalma, avagy az olvasástanítástól a szabadolvasásig. In: Lengyel Zsolt – Navracsics Judit szerk. *Az V. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia*. Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó, 10–16.
- Ellis, Rod 1997. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press
- Fábián Márta – Huszti Ilona – Lizák Katalin 2005. Az angol nyelv oktatásának helyzete Kárpátalja magyar tannyelvű iskoláiban. *Közoktatás* 12/1: 4–8.
- Ferenc Viktória – Kovály Katalin 2016: *GeneZys 2015 ifjúságszociológiai kutatás – kárpátaljai gyorsjelentés*. Kézirat.
- Harris, Michael – Mower, David – Sikorzynska, Anna 2005. *Opportunities Intermediate*. Longman.
- Hires Emőke – Fábián Márta 2004. *English with you and me*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség.
- Huszi Ilona 2005. English language teaching in the upper primary classes of Transcarpathian Hungarian schools: Problems and solutions. In: Huszti Ilona – Koljadzin Natália szerk. *Nyelv és oktatás a 21. század elején: nemzetközi tudományos konferencia előadásainak gyűjteménye*. Ungvár: PoliPrint, 182–186.
- Huszi Ilona – Fábián Márta – Bárányné Komári Erzsébet 2009. Differences between the processes and outcomes in third graders' learning English and Ukrainian in Hungarian schools of Beregszász. In: Marianne Nikolov ed. *Early learning of modern foreign languages: Processes and outcomes*. Bristol: Multilingual Matters, 166–180.
- Huszi Ilona 2014a. *A kárpátaljai nyelvpedagógia elmúlt tíz éve az empiria jegyében (Az idegen nyelvek oktatása terén történt változások, különös tekintettel az angolra)*. Előadás kézirat.
- Huszi Ilona 2014b. A kárpátaljai nyelvpedagógia fejlődése az elmúlt tíz évben. *Közoktatás* XIX/3–4: 21–23.
- Józsa Krisztián – Nikolov Marianne 2005. Az angol és német nyelvi készségek fejlettségét befolyásoló tényezők. *Magyar Pedagógia* 105/3: 307–337.
- Karpiuk = Карп'юк, О. Д. 2011. *English 11*. Тернопіль: "Астон"
- Krashen, Stephen D. 1993. *The Power of Reading*. Englewood. Colorado: Libraries Unlimited Inc.
- Major Éva 2008: Angol készségfejlesztő feladatcsomagok. In: *Tanulmányok az érettségiről Hatásvizsgálat/Tantárgyi vizsgák értékelése/Feladatfejlesztés*. Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.

Medián-Szénai Márta 2005. *Az idegennyelv-ismeret: Jelentés az országos nyelvtudás-felmérés kvantitatív szakaszáról.* Budapest: NFI.

Plahotnik–Martinova = Плехотник, В. М. – Мартинова Р. Ю. 1999. *Англійська мова 11 клас.* Київ: "Освіта"

Sütő Réka 2014. The Language Repertoire of Transcarpathian Hungarian Teenagers. *Limes I/1*: 45–55.

A kötet szerzői

Bárány Erzsébet, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
Nyíregyházi Egyetem Kelet- és Közép-európai Kutatóközpont

Cserniczkó István, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Dudics Lakatos Katalin, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Gazdag Vilmos

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, doktorjelölt

Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, doktorjelölt

Huszi Ilona, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék

Karmacsi Zoltán, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Lechner Ilona

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Lengyel Zsolt, CSC, professor emeritus

Pannon Egyetem, Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet

Márku Anita, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

Máté Réka

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont
Pannon Egyetem, Többnyelvűségi Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Pilipenko, Gleb, PhD

Orosz Nemzeti Tudományos Akadémia, Szlavisztika Intézet

Szakál Imre, PhD

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

Tóth Enikő

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

Tóth Mihály, CSc

Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia, Koreckij Állam- és Jogtudományi Intézete

Б-13 *Багатомовність, регіоналізм, викладання мов. III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки /* Ред. Марку Аніта, Товт Еніке. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. – 236 с.

ISBN 978-617-7404-27-8

Збірник наукових праць презентує результати досліджень, які проводять співробітники науково-дослідного центру ім. Антонія Годинки. У виданні представлено також наукові статті тих дослідників і викладачів кафедри філології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II, які тісно співпрацюють з науково-дослідним центром і здійснюють філологічні дослідження саме на території Закарпаття.

Цей збірник став третім томом серії *Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки*, який вперше був виданий 2015 року.

В основі наукових публікацій лежить принцип єдності багатомовності, регіоналізму та викладання мов: дослідження спрямовані на одержання вичерпних відповідей на питання стосовно використання мов, ідентичності, освіти, викладання мов, мовних прав, історії становлення мовного колориту на Закарпатті та його перспектив.

ББК: 81.1
УДК: 81'27

Наукове видання

БАГАТОМОВНІСТЬ, РЕГІОНАЛІЗМ, ВИКЛАДАННЯ МОВ

III. Збірник статей дослідників науково-дослідного центру ім. А. Годинки

Редактори: Марку Аніта, Товт Еніке

Здано до складання: 10.12.2017. Підписано до друку 28.02.2017.
Папір офсетний. Формат видання 70х100/16. Умов. друк. арк. 19.
Зам. 120.

Видавництво: ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року

Друкарня: пп Лац Ч. С. м. Берегово, пл. Кошута, 4.